

מבט על, גיליון 1214, 16 בספטמבר 2019

הפגיעה במתקני הנפט בערב הסעודית - עליית מדרגה בתעוזה האיראנית

יואל גוז'נסקי, אלדד שביט וסימה שיין

התקיפה של מתקני הנפט בערב הסעודית, שאחד מהם, אבקאיק, נחשב לגדול מסוגו בעולם, הינה הפגיעה הקינטית החמורה ביותר במתקני נפט במפרץ מאז מלחמת המפרץ הראשונה, מבחינת היקף הנזק והמשמעותיות הכלכליות שלה. האירועים חורגים הרבה מעבר לגבולות המלחמה בתימן ובמיוחד אם יסתבר מעל כל ספק שהתקיפה בוצעה משטחה של איראן. בנסיבות אלה יש לקחת בחשבון כי גם אם האיראנים אינם מעוניינים להביא להתדרדרות רחבה מול ארצות הברית, הם מוכנים לקחת סיכונים מעבר למה שעשו עד כה. זאת, בין השאר, מתוך הערכה שהן הנשיא האמריקאי והן הסעודים ומדינות המפרץ האחרות, אינם מעוניינים בהסלמה רחבה. התגובות מצדן של ערב הסעודית וארצות הברית יגזרו משילוב של מספר אינטרסים שבחלקם סותרים אלה את אלה: לשתי המדינות יש מחד גיסא עניין להעניש ולהרתיע את איראן אך מאידך גיסא הן אינן מעוניינות להסתכן בגרירת האזור למערכה רחבה, במיוחד לאחר שהומחשה ביתר שאת הפגיעות הסעודיות. כך או כך, סביר כי הלחצים על ההנהגות בשתי המדינות להגיב יגברו. מבחינת ישראל למרות השוני באופי הזירות יש במהלכה של איראן מסר עקיף וברור לגבי יכולותיה הצבאיות המתקדמות, אותן היא יכולה להפעיל, גם לא משטחה, נוכח המשך התקיפות הישראליות בסוריה ובעיראק, כמו גם רמז אפשרי למקרה של התדרדרות צבאית בין ישראל לחיזבאללה בלבנון.

התקיפה (14 בספטמבר) של מתקני הנפט בערב הסעודית, שאחד מהם, אבקאיק, נחשב לגדול מסוגו בעולם, הינה הפגיעה הקינטית החמורה ביותר במתקני נפט במפרץ מאז מלחמת המפרץ הראשונה, מבחינת היקף הנזק והמשמעותיות הכלכליות שלה. מדובר בגריעה זמנית של 5.7 מיליון חביות ליום כ-50% מיכולת ההפקה הסעודית (סך ההפקה הסעודית עמדה באוגוסט על 9.85 מיליון חביות נפט ביום, שהם כ-5% מהתפוקה העולמית). עד כה הסעודים שומרים על איפול באשר לפרטיו המלאים של האירוע ומנסים לשדר "עסקים כרגיל", תוך שהם מדגישים כי אין נפגעים בנפש וכי יש בידם היכולת לחזור לקצב הפקת נפט רגיל במהרה. בשלב זה הם נמנעים מלהפנות אצבע מאשימה כלפי איראן, בניגוד לתגובותיהם לאחר התקיפות שיוחסו לאיראן במאי וביוני על מכליות נפט במפרץ ומתקני נפט בממלכה. גם אם הסעודים יצליחו לחזור לתפוקה חלקית ואף מלאה במהרה הומחשה הפגיעות של שרשרת הפקת הנפט במדינות המפרץ.

שר החוץ האמריקאי, מייק פומפאו, מצדו, מיהר להטיל את ההאשמה על איראן ואילו הנשיא דונלד טראמפ היה זהיר יותר בדבריו וציין כי ארצות הברית יודעת מי עומד מאחורי התקיפה, אך נמנע מלנקוב בשמה של איראן, וכי היא "דרוכה ומוכנה להגיב", מותנה באימות הנתונים. לדבריו, "הממשל ממתין לתגובת הסעודים באשר למי עומד מאחורי התקיפה וכיצד ברצונם להמשיך". דיווחים בתקשורת האמריקאית המסתמכים על גורמים אמריקאים רשמיים מסרו כי התקיפה בוצעה ישירות משטחה של איראן וכללה שיגור של 12 טילי שיוט ויותר מ-20 מל"טים, שהצליחו

לפגוע במדויק ביעדים שנקבעו. ניתוח תצלומי אוויר שפרסם הממשל האמריקאי מציג שנורו יותר טילי שיט: בערך 19 פגיעות בכ-17 מבנים באבקהיק, ו-2 מבנים בקרייס.

גם אם קימות עדיין שאלות באשר למאפיינים הטקטיים של המתקפה ובעיקר סוג האמל"ח (אמצעי לחימה) ומהיכן שוגר, הרי שנראה כי מימושה מהווה עלית מדרגה משמעותית במערכה שמתנהלת בין איראן ובעלי בריתה באזור לבין מדינות המפרץ הערביות ובראשן ערב הסעודית. האיום האיראני לפגוע באספקת הנפט העולמית בתגובה לסנקציות שמוטלות עליה, ובעיתוי רגיש זה בו נשיא צרפת מנסה לקבל הסכמה אמריקאית לפיצוי חלקי לאיראן, מקבל משנה תוקף ומעיד על נחישותה של איראן להמחיש את כוח ההיזק שלה גם במחיר של סיכון להתדרדרות, הגם שסביר להניח כי המשטר האיראני מעריך כי הסעודים והממשל האמריקאי לא ימהרו לגרור את האזור למערכה צבאית רחבה.

השלכות אפשריות לאירועים

בשלב זה, עדין לא ברורה מידת הנזק ארוך הטווח שנגרם למתקני הנפט הסעודים וההערכה כעת היא שחלק מכושר ההפקה יחזור בימים הקרובים ואולם מלוא כושר ההפקה – תוך מספר שבועות לפחות. כדי להתמודד עם עליות המחירים הסעודים הודיעו כי הם ישחררו נפט מהמאגרים שלהם והנשיא טראמפ הודיע כי ארצות הברית תפעל למתן את הפגיעה בשוק הנפט העולמי ותשקול לשם כך לשחרר נפט ממאגריה האסטרטגיים במידת הצורך. אולם, אם השבתת אבקהיק תהיה ממושכת יתכן כי בטווח הרחוק יותר השוק יתקשה לספוג אותה ותיווצר עלייה משמעותית יותר במחירים.

האיראנים מנסים, באמצעות בעלי בריתם החות'ים, שנטלו אחריות לפגיעה, להציג אותה כחלק מהמלחמה המתמשכת בתימן במהלכה פגעו החות'ים פעמים רבות בשטחה של ערב הסעודית וגם בתעשיית הנפט בממלכה. אולם, האירועים האחרונים חורגים הרבה מעבר לגבולות המלחמה בתימן ובמיוחד אם יסתבר מעל כל ספק שהתקיפה בוצעה משטחה של איראן. בנסיבות אלה יש לקחת בחשבון כי גם אם האיראנים אינם מעוניינים להביא להתדרדרות רחבה מול ארצות הברית הם מוכנים לקחת סיכונים מעבר למה שעשו עד כה. בין השאר, מתוך הערכה שהן הנשיא האמריקאי והן הסעודים ומדינות המפרץ האחרות אינם מעוניינים, כאמור, בהסלמה רחבה, וכי האירופאים כבר הוכיחו בסיבוב הפגיעות הקודם במכליות במפרץ עד כמה הם חוששים מהסלמה צבאית. הנכונות האיראנית לקחת על עצמה הפעם סיכון גדול יותר משקף בראש ובראשונה את המחיר שהיא מוכנה לשלם כדי לנסות לחלץ עצמה מהסנקציות האמריקאיות ובעיקר מהלחץ הכבד המופעל על יכולתה לייצא נפט, ולו בכמות מוגבלת. אולם, יש במהלכה גם משום איתות עקיף לישראל, המתפארת בתקיפותיה בסוריה ובעיראק, לגבי יכולותיה הצבאיות של איראן להגיב לאו דווקא משטחה, באמצעות אמל"ח מתקדם.

התגובות מצדן של ערב הסעודית וארצות הברית ייגזרו משילוב של מספר אינטרסים סותרים בחלקם: לשתי המדינות יש מחד גיסא עניין להעניש ולהרתיע את איראן אך מאידך גיסא הן אינן מעוניינות להסתכן בגרירת האזור למערכה רחבה, במיוחד לאחר שהומחשה ביתר שאת הפגיעות הסעודית:

- הסעודים שקועים כבר מספר שנים במערכה מורכבת בתימן שלאחרונה הפכה קשה עוד יותר לאור הסלמת ההתקפות של החותיים על יעדים בערב הסעודית, הצלחותיהם בתימן והנסיגה הצבאית של איחוד האמירויות מתימן. זאת לצד הנזק הנגרם לדימוי של ערב הסעודית, הן כ"נמר של נייר" והן כתורמת לאסון ההומניטרי בתימן. מבחינה מדינית דיפלומטית, התגובה הסעודית עד כה הייתה מדודה ומינורית, ביחס הפוך למידת הנזק. על-פי סוכנות הידיעות הסעודית יורש העצר הסעודי, מחמד בן-סלמן, הדגיש בשיחות טלפון עם הנשיא טראמפ ועם יורש העצר של איחוד האמירויות, מחמד בן-זאיד, שהממלכה ערוכה ונכונה להגיב על התקיפה הטרוריסטית ולהתמודד עם השלכותיה, אך ללא האשמת איראן, כבעבר. בפועל, ישנם על הממלכה מרסנים שונים, בעיקר כאלו הקשורים, כאמור, לנחיתות הצבאית שלה מול איראן ולפגיעות של מתקניה האסטרטגיים. מבחינה כלכלית יכולות להיות לפגיעה במתקנים החשובים ביותר של "ארמקו" השלכות שליליות על יכולתה של הממלכה להנפיק לציבור חלק ממניות החברה כדי לממן רפורמות נחוצות ומבחינה פוליטית תיבחן שוב מנהיגותו של מחמד בן-סלמן, שהמלחמה בתימן רשומה על שמו ושלא צבר הישגים בתחום מדיניות החוץ.
- בערב הסעודית היו מעדיפים כי הממשל האמריקאי יראה נחישות ויפעל גם צבאית נגד האיראנים. עם זאת, היסוס סעודי עד כה להפנות אצבע מאשימה נגד איראן יכול להעיד על כך שהחששות מהתדרדרות גבוהות ויתכן גם כי קיימים ספקות באשר לכוונותיו של הנשיא טראמפ באשר למידת נכונותו להוציא לפועל מהלך צבאי נגד איראן ובעיקר להתחייב לאחר מכן להגן על ערב הסעודית. יודגש כי גם אם תהייה נכונות, הלכה למעשה, מבחינה צבאית אופרטיבית האפשרויות של ערב הסעודית מוגבלות, בוודאי אם הם שוקלים תגובה ישירה מול נכסים איראניים. נראה כי בסבירות גבוהה יותר הם יבחרו לעשות "עוד מאותו הדבר" בתימן ולנסות להגביר את קצב התקיפות שלהם על מטרות של החותיים. במובן זה קבלת האחריות של החותיים להתקפה נוחה לסעודים משום שהיא מקלה עליהם להנמיך את גובה הלהבות ולהגיב רק "מול תימן". במקביל הסעודים מדגישים, תוך חשיפת חולשתם, את היות התקיפה פגיעה חמורה בביטחון האנרגטי העולמי המצריכה, לפיכך, פעולה בינלאומית נחושה להגנת מתקני הנפט שלהם.
- מבחינת ארצות הברית, הנשיא טראמפ מצוי במלכוד שכן מבחינתו היעד של חידוש המשא ומתן עם איראן על הסכם חדש והאפשרות לפגישה בינו לבין הנשיא האיראני, במקביל להימנעות מהיגררות למהלכים צבאיים, היו ונותרו האינטרסים המובילים. מנגד, תקיפה של יעדי הנפט מהווה פגיעה באינטרסים מהותיים של ארצות הברית ומעידה על כך גם הודעתו של הנשיא האמריקאי כי הורה לשקול פתיחה של מאגרי הנפט האסטרטגיים. זאת ועוד, הממשל מבין את עליית המדרגה של הפעולה האחרונה, כמו גם את העובדה כי גישתו ההססנית של הנשיא טראמפ עד כה מלהגיב צבאית על מהלכיה של איראן דרבנה את המשטר בטהראן לעלות את רף הסיכון.

משמעויות מרכזיות:

- תקיפה מדויקת של היעדים בערב הסעודית הינה הפגנה איראנית של יכולותיה האופרטיביות, ועוד יותר מכך היא ממחישה את נחישותה להוכיח כי היא מתכוונת לממש את איומיה לגרום נזקים משמעותיים לשוק הנפט כל עוד יימשכו הלחצים עליה.

המהלך מקבל משנה תוקף כאשר הוא מתבצע במקביל למאמצים הנמשכים מצד הנשיא מקרון, ככל הנראה בתאום עם הנשיא טראמפ, לקדם פתרון שיפשר הקלה בסנקציות ופתיחה במשא ומתן.

- חולשה סעודית על רקע המלחמה הנמשכת בתימן וההיסוס של טראמפ להגיב צבאית על מהלכיה של איראן, כולל הפלתו של המל"ט האמריקאי, שחקו את כוח ההרתעה האמריקאי וככל הנראה דרבנו את האיראנים להגביר המערכה הקינטית במפרץ.
- איראן המחישה את עליונותה הא-סימטרית במפרץ ואת פגיעותה של יריבתה האזורית המרכזית באופן שעלול לערער עוד יותר את החזית הערבית מולה ולפגיעה נוספת ברמת הביטחון של מדינות המפרץ הערביות במשענת הביטחונית האמריקאית.
- גם אם תגובה בעת הנוכחית של ארצות הברית לתקיפה בערב הסעודית לא תביא להתלקחות כוללת בהכרח, בוודאי יהיה בה כדי לעכב את המאמצים להביא לרגיעה ולהאיץ מהלכים איראנים נוספים נגד יעדים במפרץ, ובהקשר הגרעין - שחיקה נוספת של מחויבויותיה בהסכם.
- מבחינת ישראל, למרות השוני באופי הזירות, יש במהלכיה של איראן מסר עקיף וברור לגבי יכולותיה הצבאיות המתקדמות, אותן היא יכולה להפעיל גם לא משטחה, נוכח המשך התקיפות הישראליות בסוריה ובעיראק, כמו גם רמז למקרה של התדרדרות צבאית בין ישראל לחיזבאללה בלבנון.